

LA TRISTESA COM A ESTIL

“Som uns cecs que no sabem quan ens hem d'affligir i quan ens hem de lliurar a la joia, i mai no tenim altra cosa que una falsa alegria i una falsa tristesa.”

Aquestes paraules de Montesquieu obren el camí a una reflexió que permet — amb l'ajut de la bona voluntat — un punt de partida per considerar un aspecte de la literatura, centrat concretament a la novel·la i al teatre. Som en una etapa en la qual la descripció reiterada de la part més desagradable de l'home és tinguda com a posició sincera, i l'escriptor, quan ens vol explicar una família, ens fa entrar a casa d'ella tot visitant, primer que res, la comuna, la galleda de les escombraries, el cove de la roba bruta i les arrugues dels llençols. No hi ha dubte que un esperit analític pot treure un gran partit d'aquests elements i que, observant-los bé, és possible de comprendre tota una manera d'ésser i de viure. Però ja no és tan clar que això constitueixi un estil intens, que aquí hi hagi la força i la capacitat, quasi exclusiva, d'interessar. No queda clar, sobretot, que uns peus descalços sobre una terra amb una mica de fang i una mica de brutícia, representin el *realisme*, i que els somnis que poblen el cap — d'altra banda, ben real —, situat més amunt, o més enlaire, representin la *ficció*. Completament, amb aquesta actitud, una mena d'ordre no confesat, a base de donar al mot *ficció* un to pejoratiu, amb la gravetat afectada d'uns adults que no estem per històries.

L'home, fent veure que no se n'adona gaire, ha cercat el benestar, encara que només sigui a través d'enginyosos aparells domèstics i de màquines d'anar de pressa. Gairebé a tot arreu — en uns llocs més i en altres no tant, és clar — s'ha elevat aquesta cosa fluctuant que anomenem “nivell de vida”. Mentre la tècnica i l'estadística s'afanyen a regular les nostres activitats, ens distraiem una mica i parlem, amb embadocament, dels miracles econòmics, sense pensar en el poder oníric, sobrenatural, irreal, de la paraula “miracle”.

Sigui com sigui, hi ha un públic lector majoritari que s'inclina per la literatura realista, sense aturar-se a meditar que la realitat és tan extensa que abraça, fins i tot, el desig d'evasió, per molt que, quan ens posem transcendents, el rebutgem. La demanda ha creat la necessitat de servir-la i una bona part d'escriptors es lliuren a la novel·la i al teatre realistes, des de l'angle d'adoptar la tristesa com a estil, de valer-se, encara que sigui, d'una falsa tristesa. Això pot voler dir que ens sentim o ens trobem una mica millor, que les coses tendeixen a anar bé, almenys per a aquesta part de poble amb la capacitat econòmica de comprar llibres, d'impulsar *best-sellers* i de permetre prosperitats editorials. Hem arribat en aquell punt, torbadorament desitjable, que fa que a la gent li agradi d'ésser espantada en un lloc segur, segons la frase felïç de Carolyn Wells.

No acabo de creure, per tant, que tots els escriptors realistes arribin al realisme pel camí de la sinceritat. N'hi ha molts que es posen, com una mena d'actors grecs, la màscara de la tristesa i, tot pensant en la vida bona que es podran donar

si l'encerten, fan esforços desesperats a fi de pertorbar l'ànim del lector. Se'm pot replicar que seria tan reprovable com això posar-se la màscara de l'alegria, però aquest darrer engany seria més pietós, més a favor de la pobra gent a qui, trobant-se en un lloc insegur, plau d'ésser tranquil·litzada.

No és pas que no sigui lícit que un escriptor busqui l'èxit, encara que només sigui centrant-lo en l'aspecte material, en el seu desig — tan humà com qualsevol altre — d'elevat ell també el seu nivell de vida. Si és un bon escriptor, sempre ens donarà motius d'agraïment i sabrà disciplinar la deliberació dels seus propòsits amb una enganyadora sinceritat. Però ja no és tan lícit que aprofiti el viatge per a elevar la bandera de la “tesi”, que esmerci enginy i talent a fer-nos creure que un cert mal gust i una certa grolleria constitueixen la base del seu “document humà”, que les paraules gruixudes i els personatges amb samarreta i els elàstics pengim-penjam denoten la seva “valentia” d'escriptor, que la importància concedida al sexe (que, ben administrada, pot donar lloc a reedicions) obeeix al seu afany de presentar l'home tal com és — o com si només fos així — i és la segura evidència de la seva “força” com a novel·lista o com a dramaturg. El pessimisme rebuscat i el fet de menar-nos cap a carrerons sense sortida són el producte, figura, de la seva “rebellia”, i el menyspreu per la gramàtica i l'afluïxament de l'obligació de vetllar per l'idioma, indiquen la seva “protesta” contra els convencionalismes, la puixança que l'empeny a trencar motlles i a saltar per damunt de tot. Cal dir (i m'agradaria de saber dir-ho bé) que aquesta literatura ja té una vida pròpia i que, malgrat tot, dóna amb una certa constància obres que són rebudes com a importants. El perill és que no arribin a excloure de zones més riques de l'ànima tota altra tendència, que el desig de servir els gustos d'una massa de lectors no faci renunciar definitivament a la fecunda il·lusió d'obrir altres finestres. Es pot manllevar un exemple a un altre camp de la paraula escrita: sempre és bo que el lector afeccionat a llegir les esqueles mortuòries es vagi interessant de mica en mica per les altres seccions del diari. La crítica d'una exposició de pintura pot ésser tan humana com la notícia d'una mort, i tot plegat ajuda a mantenir-nos ben informats.

Ja ha estat dit, i repetit fins al punt que cal esperar que tots ho sabem de memòria, que l'època actual és difícil. Però si no les revestim amb la tendresa de les evocacions, ¿hi ha gaires èpoques que hagin estat millors? L'home és igual i ha sofert sempre a tot arreu; tanmateix, és deutor d'alguna cosa, una mica d'alegria i d'esperança l'han collit a cada tombat de la tristesa. A més, el sofriment és un poderós estímul, incita a lluitar, almenys, per fugir-ne; per això la capacitat de fantasia és tan real com totes les armes que ens han estat donades per sobreviure. El mal és que l'escriptor se'n valgui quan, a l'hora d'escriure, li sembla poca la misèria que observa al seu voltant i n'inventa més per afegir noves fitxes a l'arxiu general de la tristesa.

Em poden replicar parlant dels llibres del veritable sofri-

LES LLETRES

ment, ja que n'hi ha molts i alguns de ben importants. Però generalment no són obres degudes a una vocació d'escriptor, sinó el plany d'una víctima, el crit d'un testimoni horroritzat, la veu d'homes d'un sol llibre: són tan lluny de la ficció novellesca, que només demanen a la literatura uns quants recursos que els permetin d'expressar-se amb un mínim de claredat i d'obtenir la difusió tinguda com a indispensable.

I quan l'escriptor esdevé víctima o testimoni directe? Poden passar dues coses: que se senti cridat a donar-nos el document de la seva tristesa veritable o que consideri un deure de parlar d'altres coses, amb l'altruisme desesperat d'un fals optimisme. Això darrer no ha d'ésser, necessàriament, per ganes de no comprometre's. Pot obeir a una mena de pudor, al mateix sentiment que ens priva de parlar de les nostres malalties al primer conegut que ens atura pel carrer. És clar que totes dues posicions poden donar obres interessants i, de fet, les donen. Si m'inclino a fer la defensa dels qui sofreixen sense queixar-se tant, és perquè aquests passen per un mal moment, perquè

llur veu baixa també mereix d'ésser escoltada. El fet d'expressar el sofriment amb planys i esgarips no vol pas dir que se sofreixi més, sinó que no se sap tant de sofrir.

En aquest món som una mena de convidats, i la meva simpatia es decanta pels qui accepten l'hospitalitat amb un somriure cristià i occidental, encara que la processó vagi per dins amb tots els ciris encesos. S'ha fet molta literatura sobre aquesta condició nostra de convidats, s'ha dit amb una repetició massa banal que l'absència de la possibilitat de triar converteix la invitació en una imposició. I bé: ja que som aquí, val la pena d'aportar un cert esperit a la reunió i, en comptes de murmurar i de remugar, podríem fer la prova d'introduir a la conversa una fe renovada. És evident que fer la cara llarga i tractar de fugir tot donant un cop de porta diverteix algun dels altres convidats, encara que facin veure que s'escandalitzen. Però ningú no hi guanya res.

En resum, vull dir que és una bona cosa de trobar l'estil sense buscar-lo. Però si alguna limitació ens obliga a aquesta recerca, no cal que ens limitem més, encara, deixant-nos convèncer que l'únic que val és l'estil de la tristesa.

PERE CALDERS